

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

**MAONI KUHUSU UTEKELEZAJI WA BAJETI YA WIZARA YA ARDHI, NYUMBA
NA MAENDELEO YA MAKADHI KWA MWAKA WA FEDHA 2021/2022 NA
MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA
FEDHA 2022/2023**

*[Imetolewa chini ya Kanuni ya 118 (9) ya Kanuni za
Kudumu Bunge Toleo la Juni, 2020]*

MEI, 2022

YALIYOMO

YALIYOMO	i
ORODHA YA MAJEDWALI	ii
SEHEMU YA KWANZA	1
1.0 MAELEZO YA JUMLA.....	1
1.1 Utangulizi.....	1
1.2 Msingi wa Uchambuzi wa Kamati	1
1.3 Mawanda ya Uchambuzi	2
SEHEMU YA PILI.....	2
2.0 MATOKEO YA UCHAMBUZI NA TATHMINI.....	3
2.1 Ufafanuzi wa Jumla	3
2.2 Utekelezaji wa Mpango na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 ..	3
2.2.1 Ukusanyaji wa Maduhuli.....	3
2.2.2 Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo.....	6
2.2.3 Upatikanaji wa Fedha za Matumizi ya Kawaida	10
2.2.4 Uzingatiaji wa Ushauri wa Kamati.....	12
2.3 Makadirio ya Maduhuli na Matumizi	13
2.3.1 Makadirio ya Maduhuli	13
2.3.2 Uchambuzi wa Matumizi ya Kawaida.....	16
2.3.3 Uchambuzi wa Makadirio ya Matumizi kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo.....	18
SEHEMU YA TATU	20
3.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI	20
3.1 Maoni na Ushauri wa Kamati	20
SEHEMU YA NNE	25
4.0 HITIMISHO	25

ORODHA YA MAJEDWALI

Jedwali Na. 1: Fungu 48 - Makadirio na Makusanyo Halisi katika mwaka wa fedha 2021/2022	4
Jedwali Na. 2: Fungu 03 Makadirio na Makusanyo Halisi kwa mwaka wa fedha, 2021/2022:	5
Jedwali Na. 3: Fungu 48 - Upatikanaji wa fedha kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida	11
Jedwali Na. 4: Fungu 48 – ulinganisho katika Makusanyo ya Maduhuli.....	13
Jedwali Na. 5: Fungu 03 Ulinganisho katika Makadirio Maduhuli	15
Jedwali Na. 6: Fungu 48 - Ulinganisho katika Bajeti kwa mwaka wa fedha,2021/2022 na 2022/2023.....	16
Jedwali Na. 7: Fungu 03 – Ulinganisho wa Makadirio ya Matumizi ya Kawaida.....	17
Jedwali Na. 8: Fungu 48 na Fungu 03- Ulinganisho katika Makadirio ya fedha za Maendeleo	18

SEHEMU YA KWANZA

1.0 MAELEZO YA JUMLA

1.1 Utangulizi

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 118 (9) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Juni 2020, naomba kuwasilisha Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Ardhi, Maliasili na Utalii kuhusu utekelezaji wa bajeti ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kwa mwaka wa fedha 2021/2022, pamoja na maoni ya Kamati kuhusu makadirio ya mapato na matumizi ya Wizara hiyo kwa mwaka wa fedha 2022/2023.

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii ina sehemu kuu Nne. Sehemu ya kwanza ni utangulizi, sehemu ya pili inabainisha uchambuzi wa namna bajeti ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kwa mwaka 2021/2022 ilivyotekelezwa na makadirio ya mapato na matumizi ya Wizara kwa mwaka wa Fedha 2022/2023. Sehemu ya Tatu inahusu maoni na mapendekezo ya Kamati na sehemu ya nne inahusu Hitimisho.

1.2 Msingi wa Uchambuzi wa Kamati

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 6(6) kikisomwa kwa pamoja na Kifungu cha 7(1) (a) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Kudumu za Bunge, vinaipa Kamati jukumu la kufanya uchambuzi huu. Aidha, Kanuni ya 117(4) ya Kanuni za Kudumu za Bunge imeweka masharti yaliyotaka Taarifa ya Utekelezaji na Makadirio ya Wizara hii kuchambuliwa na Kamati kabla ya kujadiliwa Bungeni. Naomba Bunge lijadili hoja ya Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kwa pamoja na Taarifa hii.

1.3 Mawanda ya Uchambuzi

Mheshimiwa Spika, Katika kusimamia masuala ya kibajeti, Kamati imechambua **Fungu 48** ambalo ni Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi na, **Fungu 03** ambalo ni Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi. Uchambuzi huu ulifanyika baada ya Kamati kufanya ziara za kujiridhisha na hali halisi ilivyo katika utekelezaji wa miradi ya maendeleo chini ya mafungu yaliyotajwa hapo juu.

SEHEMU YA PILI

2.0 MATOKEO YA UCHAMBUZI NA TATHMINI

2.1 Ufafanuzi wa Jumla

Mheshimiwa Spika, Matokeo ya uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Bajeti na Makadirio ya Mapato na Matumizi yanaweka msingi wa ushauri wa Kamati kuhusu hoja ya Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi. Uchambuzi ulijielekeza katika maeneo makuu mawili ambayo ni Taarifa ya Utekelezaji wa Mpango na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022 na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023

2.2 Utekelezaji wa Mpango na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022

Mheshimiwa Spika, uchambuzi ulifanyika ili kujenga msingi wa kufanya ulinganisho na makadirio kwa mwaka wa fedha 2022/2023. Maeneo yaliyochambuliwa ni ukusanyaji wa maduhuli, upatikanaji wa fedha za matumizi ya kugharamia miradi ya maendeleo na upatikanaji wa fedha kwa ajili ya matumizi kwa mwaka wa Fedha 2021/2022.

2.2.1 Ukusanyaji wa Maduhuli

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa Fedha 2021/2022 Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi ilijiwekea malengo ya kukusanya jumla ya **shilingi 221,000,000,000**. Hadi kufikia mwezi Machi, 2022 Wizara ilikuwa imekusanya **shilingi 91,926,073,996.12** sawa na aslimia 42 ya malengo yaliyokusudiwa. Mchanganuo wa makusanyo hayo unaonekana katika **Jedwali Na.01**

Jedwali Na. 1:

**Fungu 48 - Makadirio na Makusanyo Halisi katika mwaka
wa fedha 2021/2022**

UKUSANYAJI WA MADUHULI HADI KUFIKIA 22 MACHI, 2022		
MAKADIRIO	MAKUSANYO	ASILIMIA
(Tsh.)	(TSh.)	
221,000,000,000	91,926,073,996	42

Chanzo: Randama ya bajeti ya 2021/2022 fungu 48

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa makusanyo ya maduhuli unaonesha kwamba:-

- (a) Jumla ya makusanyo ya maduhuli umefikia **asilimia 42** tu ya lengo hadi kufikia Machi, 2022 ambayo ni ndani ya robo tatu ya utekelezaji wa majukumu ya Wizara;
- (b) Mwenendo huu wa makusanyo ya maduhuli hauridhishi kwani ni chini ya lengo la makusanyo kulingana na muda uliotumika ambao ni karibu asilimia 75 ya muda wa utekelezaji;

Mheshimiwa Spika, mwenendo wa makusanyo kwa mwaka huu wa fedha si wa kuridhisha kwani Wizara imekusanya asilimia 42 tu. Aidha makusanyo haya hayaendani na matarajio na malengo ya Wizara. Hali hii imetokana na mwamko mdogo wa Wananchi kulipa Kodi ya Ardhi.

Mheshimiwa Spika, kwa upande mwingine Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi Fungu-03 ilikadiriwa kukusanya jumla ya **shilingi 706,000,000**. Hadi kufikia Machi,

2022 Tume ilikuwa imekusanya jumla ya **shilingi 360,367,136.12** sawa na asilimia 51. **Jedwali Na.2** linaonesha mchanganuo huo

Jedwali Na. 2: Fungu 03 Makadirio na Makusanyo Halisi kwa mwaka wa fedha, 2021/2022:

Vifungu	Ufafanuzi wa Vifungu	Kilicho idhinishwa (Tsh.)	Kilicho kusanywa hadi Machi,2022 (Tsh.)	%
140103	Rent- Government Quarters and offices	6,000,000	9,300,000	155
140369	Other collections (strategic Partiners)	700,000,000	351,067,136.92	50.15
	Jumla ya fungu 03	706,000,000	360,367,136.92	51.04

Chanzo; Randama ya Bajeti ya 2021/2022 Fungu 03

Mheshimiwa Spika, uchambuzi unaonesha kuwa:-

- (a) Jumla ya makusanyo ya maduhuli imefikia asilimia 51 ya lengo hadi kufikia Machi, 2022 ambapo ni robo tatu ya utekelezaji wa majukumu iliyojiwekea;
- (b) Kwa muda uliobaki wa utekelezaji ambao ni chini ya asilimia 30, ni vigumu kwa Tume kufikia lengo liliokusudiwa; na
- (c) Makusanyo ya kodi ya pango(*Rent – Government Quarters and Offices*) taarifa zimeonesha kuwa Tume imevuka lengo la ukusanyaji wa maduhuli kwa kufikisha asilimia 155. Mwenendo huu wa makusanyo unaendana na matarajio.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na kazi nzuri iliyofanywa na Tume ya kukusanya kodi ya pango kwa asilimia 155 Kamati ina maoni kuwa mwenendo wa ukusanyaji wa mapato kwa ujumla kwa mwaka huu hauridhishi na hautoi mwelekeo wa kufikia lengo kulingana na muda uliobaki wa utekelezaji. Hii imetokana na changamoto zinazoikabili Tume kama vile upungufu wa rasilimali watu, rasilimali fedha na vitendea kazi.

2.2.2 **Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo**

Mheshimiwa Spika, kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022, Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi inatekeleza jumla ya miradi 4 ya Fungu- 48. Jumla ya bajeti iliyoidhinishwa kwa ajili ya kugharimia miradi hiyo ni shilingi **47,011,429,673.00** sawa na asilimia 40 ya Bajeti ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi Fungu – 03, inatekeleza mradi mmoja wa uandaaji wa Mipango ya Matumizi Bora ya Ardhi katika Vijiji vinavyozunguka Miradi ya Kimkakati. Mradi huu uliidhinishiwa jumla ya **shilingi 1,500,000,000**.

Mheshimiwa Spika, kwa madhumuni ya kuzingatia masharti ya kanuni ya 117(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Kamati ilitembelea miradi 3 ya Wizara katika mikoa ya Singida, Mwanza na Mara kama ifuatavyo:-

(a) Mradi Na. 2325 – Kupanga, Kupima na Kumilikisha Ardhi (KKK) Katika Mikoa ya Mwanza na Mara

Mheshimiwa Spika, Katika Mwaka wa Fedha 2021/2022 mradi huu uliidhinishiwa kiasi cha **Shilingi 8,000,000,000/=** kwa ajili ya kutekeleza Miradi ya Kupanga, Kupima na

Kumilikisha katika Mikoa ya Mwanza na Mara kama ifuatavyo:-

i. Utekelezaji wa Mradi katika Halmashauri ya Wilaya ya Ilemela - Mkoa wa Mwanza

Mheshimiwa Spika, Wizara iliipatia Halmashauri ya Manispaa ya Ilemela mkopo wa **Shilingi 3,589,774,000/=** kwa lengo la kupanga, kupima na kumilikisha ardhi. Halmashauri iliweka lengo la kupima viwanja 3,500 katika eneo la Isazu, Ilekako, Igalagala, Ilalila na Nyafura. Utekelezaji wa mradi huu upo katika hatua za upimaji wa viwanja. Kamati ilibaini kuwa ucheleweshaji wa utekelezaji wa mradi umetokana na kutopatikana fedha kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, kutokana na kazi za Upimaji na Uratibu wa Urasimishaji zinavyoendelea, Kamati imeridhishwa na matumizi ya mkopo huo kwa hatua ya utekelezaji wa mradi kulingana na kiasi cha fedha kilichotolewa.

ii. Utekelezaji wa Mradi Katika Wilaya ya Bunda – Mkoa wa Mara.

Mheshimiwa Spika, Halmashauri ya Wilaya ya Bunda ilipata mkopo wa **Shilingi 493,989,000/=** kwa ajili ya utekelezaji wa Mradi wa Kupanga, Kupima na Kumilikisha Ardhi pamoja na Kurasimisha makazi. Halmashauri iliweka lengo la kupima viwanja 7450 katika Kata tisa za Wilaya hiyo. Kata hizo ni Manyamanyama – Mtaa wa Mbugani, Manyamanyama – Mtaa wa Shuleni, Manyamanyama – Mtaa wa Katoliki, Sazira – Mtaa wa Ruselu, Bunda stoo – Mtaa wa Kilimani (Bungutu), Nyasura – Mtaa wa Zanzibar,

Balili – Mtaa wa Balili , Bunda Stoo – Mtaa wa Idara ya Maji (Virian), na Guta – Mtaa wa Guta. Utekelezaji wa mradi upo katika hatua za upimaji ambapo kiasi cha fedha kilichotumika ilikuwa ni **Shilingi 144,599,000/=** sawa na asilimia 29.3 katika upangaji na upimaji, uelimishaji na kulipa wataalam na vibarua wanaotekeleza mradi huu. Ucheleweshaji wa utekelezaji wa mradi umetokana na ucheleweshaji wa upatikanani wa fedha.

(b) Mradi Na. 4951 – Uaandaji wa Mipango ya Matumizi Bora ya Ardhi katika Vijiji Vinavyozunguka Miradi ya Kimkakati katika Mkoa wa Singida

Mheshimiwa Spika, Mradi wa Upangaji wa Matumizi ya Ardhi (Land Use Planning Project Number 4951) umebuniwa na Tume ya Mipango ya Ardhi kupitia Wizara yake mama kuanzia Mwaka 2018/2019 na kupangiwa kutumia **Shilingi 32,214,378,810/=** hadi utakapokamilika.

Mheshimiwa Spika, kwa mwaka wa fedha, 2021/2022 Mradi huu kwa ujumla wake umeidhinishwa kutumia **Shilingi 1,500,000,000/=** kutekeleza upangaji wa matumizi ya ardhi. Hadi tarehe 10 Machi, 2022 Tume ilikuwa imeshapokea **Shilingi 844,457,500/=** sawa na asilimia 56.29 ya fedha iliyoidhinishwa.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilitembelea mradi huu katika Halmashauri ya Wilaya ya Singida katika vijiji vya Nkwae na Ntondo ambavyo ni miongoni mwa vijiji 16 vilivyoandaliwa Mipango ya Matumizi ya Ardhi katika Vijiji vinavyopitiwa na

Mkuza wa Bomba la Mafuta kutoka Hoima Uganda hadi Chongoleani, Tanga.

Mheshimiwa Spika, Mradi unaendelea vizuri na unatoa mwelekeo na uzoefu wa utatuzi wa migogoro ya mipaka baina ya vijiji hivyo kupelekea kuwa wa mafanikio makubwa katika usimamizi wa matumizi bora ya ardhi.

(c) Mradi Na. 2324 – Uimarishaji wa Mipaka ya Kimataifa: Kati ya Kenya na Tanzania (Eneo la Serengeti)

Mheshimiwa Spika, Mpaka wa Tanzania na Kenya una urefu unaokadiriwa kuwa na Kilomita 817.71 ambapo kati ya hizo, Kilomita 758 ni sehemu ya mpaka wa nchi kavu na kilomita 59.71 ni sehemu ya mpaka ya majini (Ziwa Victoria).

Mheshimiwa Spika, Mradi huu, unajielekeza katika Kuimarisha Mpaka wa Kimataifa kati ya Tanzania na Kenya, katika Mkoa wa Mara. Mpaka huu una urefu wa kilometa 72 za nchi kavu, unaanzia eneo la Kinyangara hadi Makuka.

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha, 2021/2022 Mradi huu umetengewa bajeti ya **Shilingi 5,400,000,000/=**. Hadi kufikia Machi, 2022 ulikwishapatiwa **Shilingi 2,771,979,783/=** sawa na asilimia 51.

Mheshimiwa Spika, Licha ya kuwa utekelezaji wa mradi huu unaendelea vizuri na kwa ufanisi lakini unakabiliwa na changamoto zifuatazo:-

a) Ukosefu wa miundombinu ya barabara kwa ajili ya usafirishaji wa vifaa;

- b) Baadhi ya wananchi wa pande zote mbili kuendesha shughuli za kilimo juu ya mipaka;
- c) Ukosefu wa elimu kuhusu mambo ya mipaka kwa jamii zinazoishi mipakani; na
- d) Kasi ndogo ya utekelezaji.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla hali ya upatikanaji wa fedha za utekelezaji wa miradi ya maendeleo haukuwa kama ulivyotarajiwa. Kiasi kilichopatikana cha asiimia 51 ni kidogo ambacho hakiwezi kukidhi mahitaji ya utekelezaji wa miradi iliyokusudiwa na hivyo kupunguza ufanisi. Ni maoni ya Kamati kwamba mafanikio ya miradi yataleta maana ikiwa utekelezaji wake utafanyika kama ulivyopangwa.

2.2.3 Upatikanaji wa Fedha za Matumizi ya Kawaida

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2021/2022, **Fungu 48** - Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi iliidhinishiwa na Bunge Bajeti ya **Shilingi 69,071,385,393.42** sawa na asilimia 59.5 ya bajeti yote kwa ajili ya matumizi ya kawaida.

Hadi kufikia Machi, 2022 Wizara ilipokea jumla ya **Shilingi 49,607,417,141.36** kwa ajili ya Matumizi ya kawaida sawa na asilimia 72 ya bajeti iliyotengwa. Jedwali lifuatalo linaonesha mwenendo wa upatikanaji wa fedha wa Fungu 48 kwa Mwaka 2021/2022.

Jedwali Na. 3: Fungu 48 - Upatikanaji wa fedha kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida

MATUMIZI	KILICHODHINISHWA (Tsh.)	KILICHOPOKELEWA Tsh.)	ONGEZEKO/PUNGUFU ASILIMIA
MISHAHARA	34,079,748,000.00	22,706,302,651.62	79
OC	34,991,639,393.42	26,901,114,489.74	65
JUMLA	69,071,385,393.42	49,607,417,141.36	72

Chanzo: Randama za Bajeti ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2021/22.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi unaonesha kuwa:-

- (a) Upatikanaji wa fedha za matumizi ya kawaida ni asilimia 72 ya fedha iliyotengwa; na
- (b) Mwenendo huu wa upatikaji wa fedha unatoa mwelekeo mzuri wa ukamilishaji wa lengo lililokusudiwa ikiwa tu utaenda sambamba na upatikaji wa fedha za maendeleo kwa wakati na kwa kiwango kinachotarajiwa.

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2021/2022, Fungu 03 - Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi iliidhinishiwa jumla ya **Shilingi 2,476,888,000** pamoja na nyongeza ya **Shilingi 711,181,577.62** na kufanya jumla ya Fedha za matumizi ya kawaida kuwa **Shilingi 3,188,069,577** sawa na asilimia 68 ya Bajeti yote ya Tume.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi unaonesha kuwa, kwa ujumla mwenendo wa upatikanaji wa fedha kwa ajili ya matumizi ya kawaida kwa Tume unaonesha kwamba utekelezaji wa lengo unaweza kufikiwa.

2.2.4 Uzingatiaji wa Ushauri wa Kamati

Mheshimiwa Spika, wakati wa kupitia na kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Fungu -48 na Fungu -03 kwa mwaka wa fedha, 2021/2022, Kamati ilishauri mambo mbalimbali ambayo Serikali iliyazingatia.

Mheshimiwa Spika mfano wa ushauri wa Kamati uliozingatiwa ni kama ifuatavyo:-

- (a) Serikali imefanya marekebisho ya sheria na kufanya ajira za Wenyeviti wa Mabaraza ya Ardhi ya Wilaya kuwa ya kudumu kama Kamati ilivyoshauri;
- (b) Wizara kupitia Ofisi ya Rais-TAMISEMI ilizielekeza Halmashauri zote nchini kuandaa angalau mipango ya matumizi ya ardhi ya vijiji sita kwa mwaka ili kuongeza kasi ya uandaaji wa Mipango ya Matumizi ya Ardhi kufikia vijiji 810 kwa mwaka katika Halmashauri 185 zilizopo nchini;
- (c) Wizara ilitoa elimu ya mamlaka za upangaji nchini kuhusu matumizi ya teknolojia ya kisasa na rahisi katika uandaaji wa mipango ya matumizi ya ardhi; na
- (d) Serikali imehuisha muundo wa Tume kwa kuanzisha Ofisi saba za kanda nchini ambazo ni Kanda ya Kaskazini(Kilimanjaro), Mashariki (Morogoro), Kusini (Mtwara), Nyanda za Juu Kusini (Mbeya), Magharibi (Tabora), Kanda ya Ziwa (Mwanza) na Kanda ya Kati (Dodoma)

Mheshimiwa Spika, Katika hatua mbalimbali, Kamati imeridhika kwamba ushauri wake unaendelea kuzingatiwa na Wizara pamoja na Tume katika utekelezaji wa majukumu yao.

2.3 Makadirio ya Maduhuli na Matumizi

2.3.1 Makadirio ya Maduhuli

Mheshimiwa Spika, kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023, Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi katika Fungu -48 inategemea kukusanya jumla ya **Shilingi 250,100,000,000**. Kiasi kinachotarajiwa kukusanywa ni ongezeko la asilimia 11.63 ikilinganishwa na makadirio ya makusanyo kwa Mwaka wa Fedha 2021/2022. Mchanganuo wa lengo la makusanyo kwa fungu unaonekana katika **Jedwali Na.4** hapa chini.

Jedwali 4: Fungu 48 – ulinganisho katika Makusanyo ya Maduhuli

CHANZO	2021/2022 (Tsh.)	2022/2023 (Tsh.)	Nyongeza/ Pungufu (Tsh.)	Nyongeza / Pungufu%
Utawala na Rasilimali Watu	2,000.00	2,000.00	-	-
Idara ya Utawala wa Ardhi	203,512,496,000.00	232,612,496,000	29,000,000,000	12.5
Idara ya Upimaji na Ramani	1,175,000,000.00	1,175,000,000.00	-	-
Kitengo cha Usajili wa Hati	8,375,000,000.00	8,375,000,000.00	-	-
Kitengo cha Uthamini	6,875,000,000.00	6,875,000,000.00	-	-

CHANZO	2021/2022 (Tsh.)	2022/2023 (Tsh.)	Nyongeza/ Pungufu (Tsh.)	Nyongeza / Pungufu%
wa Mali				
Maendeleo ya Makazi	1,062,500,000	125,000,000.00	937,500,000	-88.2
Mabaraza ya Ardhi na Nyumba za Wilaya	937,500,000.00	937,500,000.00	-	-
Jumla Kuu	221,000,000,000.00	250,100,000,000.00	29,100,000,000.00	11.63

Chanzo: Randama ya Fungu -48

Mheshimiwa Spika, uchambuzi unaonesha kuwa:-

- Kwa ujumla makadirio ya maduhuli kwa mwaka wa fedha 2022/2023 yameongezeka kwa **asilimia 11.63** ikilinganishwa na lengo la makusanyo kwa mwaka wa fedha 2021/2022;
- Kutokana na mwenendo wa ukusanyaji wa maduhuli kwa mwaka wa fedha 2021/2022 kufikia **asilimia 42** tu ndani ya robo tatu ya muda wa lengo, Kamati haioni uwezekano wa kufikia lengo la makusanyo lililowekwa kwa mwaka wa fedha, 2022/2023 kwa kuzingatia uzoefu wa makusanyo ya mwaka uliotangulia;

Mheshimiwa Spika, kwa uchambuzi huo, Kamati ina maoni kuwa, pamoja na nia njema ya kuongeza makusanyo ya Wizara, ni vema Serikali izingatie changamoto zilizosababisha makusanyo kuwa chini ya lengo na kuzingatia uhalisia katika kupanga makisio hayo.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa **Fungu -03** Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi inakadiriwa kukusanywa jumla ya **shilingi 706,000,000** ambayo ni sawa na lengo la maduhuli kwa mwaka wa fedha 2021/2022. **Jedwali Na. 5** linaonesha mchanganuo wa makadirio hayo.

Jedwali Na. 5: Fungu 03 Ulinganisho katika Makadirio Maduhuli

CHANZO	2021/2022 (Tsh.)	2022/2023 (Tsh.)	Nyongeza/ Pungufu%
Rent - Government Quarters and Offices	6,000,000.00	6,000,000.00	-
Receipts from Sales of Publications	0	0	-
Other Collections (Strategic Partners)	700,000,000.00	700,000,000.00	-
Jumla Kuu Fungu 03	706,000,000.00	706,000,000.00	-

Chanzo: Randama ya Fungu – 03

Mheshimiwa Spika, uchambuzi unaonesha kwamba:-

- (a) Kwa ujumla makadirio ya maduhuli kwa mwaka 2022/2023 yanalingana na lengo la maduhuli ya mwaka wa fedha,2021/2022;
- (b) Kutokana na mwenendo wa ukusanyaji wa maduhuli kwa mwaka wa fedha 2021/2022 ambao ulifikia asilimia 51 tu ndani ya robo tatu ya kipindi cha utekelezaji, haitakuwa rahisi kufikia lengo la ukusanyaji kwa mwaka 2022/2023 ikiwa mikakati ya ukusanyaji na vyanzo ni vilevile vilivyotumika katika mwaka unaoisha.

Mheshimiwa Spika, kwa ujumla Kamati inaona kuwa ni muhimu Tume ikajiwekea mikakati itakayoiwezesha kuongeza makusanyo ya maduhuli kwa mwaka huu wa fedha ili kuleta tija

iliyokusudiwa. Aidha makadirio ya makusanyo yazingatie uhalisia ili utekelezaji wake uwe rahisi.

2.3.2 Uchambuzi wa Matumizi ya Kawaida

Mheshimiwa Spika, taarifa iliyotolewa na Wizara mbele ya Kamati ilibainisha kuwa, katika Mwaka wa Fedha 2022/2023 Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi inakadiria kutumia jumla ya **shilingi 78,302,448,000**. Kiasi hicho ni ongezeko la matumizi kwa **asilimia 13** ikilinganishwa na bajeti kwa mwaka wa fedha 2021/2022. Kati ya Fedha hizo **Shilingi 44,383,797,000** ni kwa ajili ya mishahara na **Shilingi 33,918,651,000** kwa ajili ya matumizi mengineyo. Hali hiyo ililinganishwa na uzoefu wa upatikanaji wa fedha kwa mwaka 2021/2022 ili kuona uwezekano katika hali halisi.

Mheshimiwa Spika, Naomba kulifahamisha Bunge lako Tukufu kuwa, iwapo mwenendo wa upatikanaji wa fedha utakuwa kama ilivyo kwa mwaka wa fedha unaoisha, ukadiriaji wa matumizi ya kawaida unaonesha kuwa na uhalisia na kwamba utekelezaji wa lengo unaweza kufikiwa. **Mchanganuo huo wa makadirio hayo unaonekana katika** Jedwali Na.06

Jedwali Na. 6: Fungu 48 - Ulinganisho katika Bajeti kwa mwaka wa fedha,2021/2022 na 2022/2023

ULINGANISHO WA BAJETI FUNGU 48 KWA MWAKA 2021/2022 NA 2022/2023				
MATUMIZI	2021/2022 (Tsh.)	2022/2023 (Tsh.)	ONGEZECO/ PUNGUFU (Tsh.)	ONGEZEK O/PUNG UFU%
Mishahara	34,079,748,000	44,383,797,000	10,304,049,000	23
OC	33,918,651,000.00	33,918,651,000.00	0	0
Jumla ya ulinganifu	67,998,399,000	78,302,448,000	10,304,049,000	13

Chanzo: Randama ya Wizara Fungu – 48

Mheshimwa Spika,Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi Fungu – 03 imekadiriwa kutumia kiasi cha **shilingi 3,457,704,000** sawa na ongezeko la **asilimia 28.3** ikilinganishwa na Bajeti ya mwaka 2021/2022. Kati ya fedha hizo **Shilingi 1,977,882,000** ni kwa ajili ya Mishahara sawa na asilimia 24.3 na **Shilingi 1,479,822,000.00** kwa ajili ya Matumizi Mengineyo sawa na asilimia 33.8. Mgawanyo wa fedha za matumizi kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 ni kama inavyoonekana kwenye **Jedwali Na.7** hapo chini.

Jedwali Na. 7: Fungu 03 – Ulinganisho wa Makadirio ya Matumizi ya Kawaida.

ULINGANISHO WA BAJETI KWA MWAKA 2021/2022 NA 2022/2023				
MATUMIZI	2021/2022 (Tshs)	2022/2023 (Tshs)	ONGEZEKO/ PUNGUFU (Tshs)	ONGEZEK O/PUNGU FU%
Mishahara	1,497,066,000.00	1,977,882,000.00	480,816,000	24.3
OC	979,822,000.00	1,479,822,000.00	500,000,000.00	33.8
Jumla ya ulinganifu	2,476,888,000.00	3,457,704,000.00	980,816,000.00	28.3

***Chanzo:** Randama ya Fungu -03*

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali chini ya Rais Mama Samia Suluhu Hassan kwa kuona umuhimu wa Tume ya Taifa ya Matumizi ya Ardhi na kuanza kuiongezea nguvu ya kibajeti kwenye matumizi ya kawaida. Aidha, nyongeza hii bado haikidhi mahitaji ya Tume iliyonayo kulingana na Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa miaka mitano (2020-2025). Ni maoni ya Kamati kuwa, nyongeza ya makadirio ya fedha za kawaida utaendana pia na upatikanaji wa fedha hizo kwa wakati na kwa kiwango stahiki katika hatua ya utekelezaji ili lengo lililokusudiwa liweze kutimia.

2.3.3 Uchambuzi wa Makadirio ya Matumizi kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika, Maelezo yaliyotolewa na Wizara mbele ya Kamati yalibainisha kuwa katika Mwaka wa Fedha 2022/2023 Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi, Fungu-48 imetengewa jumla ya **Shilingi 27,153,322,000** kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo ambayo ni pungufu ya **asilimia 8.1**, na **Shilingi 1,410,000,000** kwa ajili ya miradi ya Tume fungu -03 ambayo ni pungufu ya **asilimia 6** ikilinganishwa na Bajeti ya 2021/2022. **Jedwali Na.8** linafafanua hapo chini.

Jedwali Na. 8: Fungu 48 na Fungu 03- Ulinganisho katika Makadirio ya fedha za Maendeleo

Na.	Fungu	MAKADIRIO KWA MWAKA 2021/2022 (Tsh.)	MAKADIRIO KWA MWAKA 2022/2023 (Tsh.)	ASIIMIA KATIKA ONGEZEKO
1.	Fungu -48	29,550,299,000	27,153,322,000	-8.1
2.	Fungu -03	1,500,000,000	1,410,000,000	-6.
	Jumla	31,050,299,000	28,563,322,000	-8.0

Chanzo: Randama za Fungu – 48 na Fungu – 03

Mheshimiwa Spika, uchambuzi unaonesha kwamba:-

- (a) Bajeti ya maendeleo ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kwa ujumla imepungua kwa **asilimia 8**. Upungufu huu unaweza kumaanisha kuwa thamani ama idadi ya miradi itakayotekelezwa imepungua ikilinganishwa na mwaka wa fedha, 2021/2022;

- (b) Bajeti ya fungu - 03 kabla ya kupungua kwa asilimia 6 ilikuwa tayari ina uhitaji wa kuongezewa bajeti ya maendeleo ili kuendana na malengo ya Mpango wa Maendeleo wa Miaka Mitano 2020 - 2025. Kwa mwenendo huu wa fedha zinazotengwa, ni dhahiri kuwa lengo hili litatekelezwa chini ya matarajio;

Mheshimiwa Spika, kwa uchambuzi huu, ni wazi kuwa Tume kwa ujumla wake itatekeleza miradi yake kwa uchache kutokana na mkazo mdogo uliowekwa kwenye bajeti ya maendeleo. Ni maoni ya Kamati kuwa, ili Serikali iweze kufanikiwa katika kutekeleza sehemu ya Mpango wa Maendeleo wa Miaka Mitano 2020-2025 ambapo Serikali inatakiwa kuandaa Mpango wa Matumizi ya Ardhi nchini kwa **asilimia 50** ya vijiji 12,319 vilivyopo nchini ifikapo mwaka 2025, ni muda sasa wa kuongeza bajeti ya maendeleo ya Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi ili malengo ya Mpango huo yaweze kufikiwa.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA USHAURI WA KAMATI

Mheshimiwa Spika, Baada ya uchambuzi wa kina kuhusu utekelezaji wa Bajeti pamoja na makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara pamoja na Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi, ninaomba kuwasilisha Maoni na Ushauri wa Kamati kama ifuatavyo:-

3.1 Maoni na Ushauri wa Kamati

A. Fungu 48 – Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi

- (i) Kutopatikana kwa wakati kwa fedha zilizoidhinishwa kwa ajili ya miradi ya maendeleo kunasababisha utekelezaji wa miradi hiyo kusuasua. Hivyo, serikali ione umuhimu wa kutoa fedha za miradi ya maendeleo kwa wakati na kwa kiwango kilichokusudiwa ili kukidhi matarajio;
- (ii) Mwenendo wa makusanyo ya maduhuli usioridhisha unaathiri lengo la makusanyo hayo na kupunguza ufanisi. Hivyo, Serikali iweke mikakati madhubuti ya kuhakikisha kuwa lengo la makusanyo ya maduhuli linafikiwa na makadirio ya makusanyo hayo yaakisi uhalisia;
- (iii) Kuondolewa kwa fedha **asilimia 30** (retention) ya makusanyo zilizokuwa zinabakia katika zoezi la makusanyo zimesababisha utendaji kazi wa halmashauri kuwa mgumu na kuzorotesha ukusanyaji ya maduhuli. Hivyo, Serikali ifanye mapitio ya sheria na kuona umuhimu wa kurejesha **asilimia 30** ya

makusanyo ili kuboresha mazingira ya utendaji kazi wa ufuatiliaji wa makusanyo ya maduhuli;

- (iv) Kutotolewa kwa wakati fedha za mkopo kwa ajili ya mradi wa Kupanga, Kupima na Kumiikisha ardhi, kunapelekea miradi hiyo kutotekelezwa kwa wakati. Hivyo, Serikali ihakikishe inatoa kwa wakati fedha za mkopo huo ili utekelezaji ufanyike kwa wakati. Aidha, utekelezaji wa miradi uanze mara moja bila kuchelewa baada ya kupokea fedha hizo;
- (v) Kutorejeshwa kwa mikopo inayotolewa na Serikali kwa ajili ya Kupanga, Kupima na Kumiikisha (KKK) ardhi kwa wakati, kunapelekea kutofikiwa kwa lengo la kuendelea kukopesha halmashauri zingine nchini. Hivyo, Serikali iziwekee Halmashauri utaratibu mzuri wa kurejesha mikopo hiyo ili kuhakikisha kwamba lengo la kukopesha Halmashauri zote nchini linafikiwa;
- (vi) Halmashauri nyingi zimekuwa zikipata faida inayotokana na mradi wa Kupanga, Kupima na Kumilikisha na kuelekeza faida hiyo kwenye shughuli zingine badala ya kuendeleza sekta ya ardhi ambayo ina uhitaji mkubwa wa fedha. Hivyo, faida inayopatikana kwenye mauzo ya maeneo yanayopimwa kutokana na mkopo wa KKK, ipangiwe matumizi yanayolenga kuendeleza ardhi ikiwemo kuweka miundombinu kwenye maeneo yanayopimwa badala ya ilivyo sasa ambapo fedha hizo hazina maelekezo ya namna ya kuzitumia;

- (vii) Manufaa yaliyoanza kupatikana kutokana na utekelezaji wa mradi wa KKK, yamebainisha kuwa bado kuna uhitaji mkubwa wa fedha ili kuweza kuzifikia halmashauri zote nchini. Hivyo, Serikali iharakishe kuanzisha Mfuko wa KKK kama ulivyo Mfuko wa Maji ambapo mfuko huo utatumika katika kufanikisha kazi hiyo hasa vijiji - Miji (Growing towns) na kupunguza au kuondoa kabisa makazi holela na kuongeza wigo wa walipa kodi.
- (viii) Kasi ndogo ya utoaji wa hati milki za ardhi, inaisababishia Serikali kukosa mapato yatokanayo na kodi ya kila mwaka ya viwanja. Hivyo, Serikali iongeze kasi ya utoaji wa hati miliki za Ardhi ili kuongeza mapato yatokanayo na kodi ya viwanja. Aidha, maeneo yaliyopimwa yawekewe miundombinu muhimu kama barabara, umeme na maji itakayohamasisha wamiliki kuendeleza maeneo yao;
- (ix) Mwamko mdogo wa kulipa kodi ya pango la ardhi nchini unatokana na elimu na uhamasishaji usioridhisha wa sekta ya ardhi juu ya umuhimu wa kulipa kodi ya ardhi kwa wakati. Hivyo, Serikali iharakishe kuandaa mfumo mahsusi utakaotumika katika kuwakumbusha wateja kulipa kodi ya pango la ardhi kama zinavyofanya baadhi ya mamlaka za maji ili kufikia lengo la makusanyo na kuongeza mapato.
- (x) Mkanganyiko wa kimuundo wa mabaraza ya ardhi ya Kijiji na Kata ambayo yapo chini ya TAMISEMI na yale ya Wilaya ambayo yapo chini ya Wizara ya Ardhi, yanapelekea changamoto katika usimamizi stahiki wa kisekta jambo linalopunguza ufanisi. Serikali ihamishie

mabaraza yote ya ardhi chini ya usimamizi wa mamlaka moja ili kuboresha utendaji wake;

- (xi) Uhaba wa mabaraza ya ardhi na nyumba katika kila wilaya nchini umepelekea mashauri mengi kutotatuliwa kwa wakati na wananchi kulazimika kusafiri umbali mrefu kusikiliza mashauri yao. Hivyo, Serikali ihakikishe inaanzisha Mabaraza haya katika kila Wilaya nchini ili kusogeza huduma hiyo karibu na wananchi. Vile vile, Serikali iwekeze zaidi katika Mabaraza yanayotembea (Mobile land tribunal) ili kuwafikia wananchi wengi kwenye Vijiji na Kata; na
- (xii) Mabaraza ya Ardhi na Nyumba ya Wilaya yanakumbana na changamoto nyingi ikiwa ni pamoja na tuhuma za vitendo vya rushwa vinavyopelekea kutopatikana kwa haki. Hivyo, Serikali iweke mifumo mizuri ya uendeshaji wa Mabaraza ya Utatuzi wa Migogoro ya Ardhi ili kuondoa vitendo vya rushwa vinayoathiri haki za wananchi.

B. Fungu 03: Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi

- (i) Serikali itenge na kutoa bajeti itakayokidhi mahitaji halisi ya Tume ambayo inakabiliwa na upungufu mkubwa wa rasilimali fedha, rasilimali watu na vitendea kazi muhimu. Kwa mujibu wa mapendekezo ya bajeti kwa mwaka ujao wa fedha, 2022/2023, fedha za miradi zilizotengwa ni **shilingi 1,410,000,000/=**tu. Kiasi hiki hakiakisi uhalisia wa mahitaji ya Tume ambayo kwa mujibu wa Mpango wa Taifa wa Maendeleo wa Miaka Mitano (2020 – 2025), unaitaka Serikali kuvipangia matumizi angalau **asilimia 50** ya vijiji vyote

12,319 nchini ifikapo mwaka 2025. Kufikia lengo hili Tume inahitaji **shilingi 10,785,000,000** kwa mwaka na hivyo kuwa na upungufu wa **shilingi 9,375,000,000**. Aidha, mahitaji halisi ya watumishi ni **watumishi 179** lakini Tume ina **watumishi 79** tu.

- (ii) Mwenendo wa ukusanyaji wa maduhuli hauendani na matarajio na hivyo kupunguza ufanisi. Tume ijiwekee mikakati ya kuhakikisha kuwa makusanyo ya maduhuli yaliyowekwa yana uhalisia na yanafikiwa kwa wakati; na
- (iii) Muundo wa Tume ya Taifa ya Mipango ya Matumizi ya Ardhi hauiwezeshi Tume kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi kwa kuwa Tume ina Bodi ya Ushauri badala ya Bodi ya Utendaji. Kamati inashauri kuwa Serikali ifanye marekebisho ya Sheria ili kuanzisha Bodi ya utendaji itakayayoipa nguvu ya kisheria katika kutekeleza majukumu yake.

SEHEMU YA NNE

4.0 HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, napenda kukushukuru kwa kunipa nafasi kwa ajili ya kuwasilisha taarifa hii. Kwa niaba ya Kamati napenda kuwashukuru Wajumbe wa Kamati ya Ardhi, Maliasili na Utalii ambao maoni, ushauri na ushirikiano wao umewezeshwa kukamilika kwa taarifa hii. Naomba majina yao kama yalivyo orodheshwa katika taarifa hii yaingie kwenye taarifa rasmi za Bunge (Hansard), wajumbe hao ni kama walivyoorodheshwa hapa chini :-

1. Mhe. Ali Juma Makoa, Mb – Mwenyekiti
2. Mhe. Shabani Omar Shekilindi, Mb – Makamu Mwenyekiti
3. Mhe. Jafari Wambura Chege, Mb
4. Mhe. Soud Mahammed Jumah, Mb
5. Mhe. Phillipo Augustino Mulugo, Mb
6. Mhe. Khalifa Salum Suleiman, Mb
7. Mhe. Maida Hamadi Abdallah, Mb
8. Mhe. Godwin Emmanuel Kunambi, Mb
9. Mhe. Neema William Mgaya, Mb
10. Mhe. Hawa Subira Mwaifunga, Mb
11. Mhe. Flatei Gregory Massay, Mb
12. Mhe. Mwanakhamis Kassim Said, Mb
13. Mhe. Hassan Seleman Mtenga, Mb
14. Mhe. Asia Abdulkarimu Halamga, Mb
15. Mhe. Juliana Daniel Shonza, Mb
16. Mhe. Taska Restituta Mbogo, Mb
17. Mhe. Suleiman Haroub Suleiman, Mb
18. Mhe. Oliver Daniel Semuguruka, Mb
19. Mhe. Lucy Thomas Mayenga, Mb
20. Mhe. Vedastus Manyinyi Mathayo, Mb
21. Mhe. Asya Mwadini Mohammed, Mb

22. Mhe. Agnes Mathew Marwa, Mb
23. Mhe. Munira Mustafa Khatib, Mb
24. Mhe. Dr. Florence G. Samizi, Mb
25. Mhe. Joseph Zacharius Kamonga, Mb
26. Mhe. Timotheo Paul Mnzava, Mb

Mheshimiwa Spika, kwa niaba ya Wajumbe wa Kamati napenda kutumia fursa hii kumshukuru Waziri wa Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi Mhe. Dkt. Angelina Sylvester Lubala Mabula (Mb), Naibu Waziri, Mhe. Ridhiwan Jakaya Mrisho Kikwete (Mb), Katibu Mkuu Dkt. Allan Kijazi, Naibu Katibu Mkuu Ndg. Nicholas Mkapa pamoja na Watendaji wote wa Wizara kwa ushirikiano na mchango wao katika kipindi chote cha utekelezaji wa majukumu ya kikanuni ya Kamati.

Mheshimiwa Spika, mwisho lakini si kwa umuhimu, napenda kumshukuru Katibu wa Bunge Ndg. Nenelewa Mwiambi ndc, kwa kuratibu vema shughuli za Kamati na Bunge. Aidha, namshukuru Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndg. Athuman Huseni, ndc Kaimu Mkurugenzi Msaidizi Ndg. Dickson Bisile na Makatibu wa Kamati hii Ndg. Ramadhan Abdallah, Ndg. Elieka Saanya na Ndg. Rehema Kipera wakisaidiwa na Ndg. Mwimbe John, kwa kuratibu vema shughuli za Kamati na kuhakikisha taarifa hii inakamilika kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, baada ya maelezo hayo, sasa naliomba Bunge lako tukufu lipokee taarifa hii ili lijadili na kukubali kuidhinisha makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Ardhi, Nyumba na Maendeleo ya Makazi kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 kama yalivyowasilishwa na mtoa hoja.

Mheshimiwa Spika, naunga mkono hoja na naomba kuwasilisha.

Ali Juma Makoa, Mb

MWENYEKITI
KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA ARDHI,
MALIASILI NA UTALII

Mei, 2022